

prózaszövegbe transzponálva egyszerre szakítja meg és teszi folyamatossá az olvasást, vált ki iróniát vagy hoz létre humoros poént a töredéknyi szövegrészek között.

A *TündérVölgy* várhatóan sokak kedvenc olvasmánya lesz – feltehetőleg a széles olvasóközönsége is. Feltételezett sikerének titka a *Jadвига párnája* című Závada-regény hatásához hasonlítható: Egyszerre lelheti örömét benne a felszínesebb olvasatig s a regény mélyebb rétegeibe is lemerészkedő olvasó. Kukorelly Endre legújabb műve ugyanakkor újabb kísérlet arra, hogyan írható felül újszerűen, olvasói érdeklődést kiváltó módon a regényhagyományban annyiszor célba vett önéletrajzi (fejlődés- és család-) regény.

HARKAI VASS Éva

A KERT ÁRNYÉKA: A VERS

Pap József: *Vesződségek*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 2003

A művészlét és aspektusai (*mű és alkotás, költészet és versírás*) tematizálódnak Pap József – a költőként való megszólalás kezdeteitől önreflexív tartalmakkal áthatott – költészetében, amelynek a mitikus világértés toposzai és a hagyományos lírai versképzés tematikai-formai alakzatai jelentik építőköveit: *ég és föld, nap és kert, test és lélek*. Élményvilága természetközponturn világtapasztalaton nyugszik, ahol a táj, az érintetlen és az eredeti jelenti az emberélet tágas és harmonikus terét, míg a *társadalmi lét* színterei és motívumai – erőszakolt műviségük és életidegen kreáltságuk folytán – e léttér beszűkülését és egyensúlya megbontását jelzik. E tapasztalat megszólaltatásához (és megszólításához) a „néhány vonásnyi” haiku és az epikus szálon futó hosszúvers formavilága is alkalmas keret, ugyanakkor vallomások és önreflexív irányultsága, a hangvételel meghatározó szomorkás derű és bölcselkedő hajlam az elégia műfaji dominanciáját eredményezi e költészetben.

Amíg 1996-os *Kert(v)észének* című kötetében e „kertköltészet” ünnepi (vers)pillanatai sorjáznak, addig a *Vesződségek*ben megjelentetett versek – a cím költészetidegen hangzása is sugallja – e természetalapú életbölcselet megingásáról, a „derű elvesztése”-nek tényéről tanúskodnak. A *Kert(v)észének* versei a harmónia egységéről, a *kertészet* és a *művészet*, a *természet* és a *költészet*, a *kert* és a *vers*, az *alkotás* és az *ünnep*, az *írás* és a *mulatság* szinonimikus kötődéséről, a *Vesződségek* költeményei a társadalmi kötöttségektől, ellentmondásoktól terhelt, ezért rossz irányba fordult *világ* és az *ember* kapcsolatának felbomlásáról szólnak. Amilyen ütemben és arányban szivárognak, türemkednek, majd hatolnak be a *szigetként*, belterjes világgként értelmezhető kertbe

a külső (társadalmi) világ történései a „tűz-vas valóság”, olyan mértékben veszíti el tágasságon és szabadságérzeten alapuló „derűjét”: alkotásba vetett hitét a költő. A *verset* csak a *kerthez* fűzi metaforikus kapcsolat, míg a *város* (és urbanizált alkotóelemei) antonim viszonyban állnak vele. A kertként aposztrofálódó vers létrehozásának, megteremtésének folyamata ünnep, kivételes pillanatok sora (pl. a *Hódolat a lepkevirágnak*). A természetes világértés tapasztalatairól levált versalkotó (és nem teremtő!) folyamat *vesződség*, a szó „*csűrése*” [*Akárhogyan csűrjük*], *szülés* helyett *vetelés*. Eredménye jobbik esetben a (természetidegen) *mű*, rosszabbik esetben az alkotójával is szembenálló *ellenvers* (*Nevünk veszéjve*), *elvetélt vers* (*Az elvetélt vers*), *töredék* és *vázlat*, ami csak árnyéka a kertnek, de nem a kert maga: „sárkányfogvetemény”, amitől „maga alatt a költő s költemény” (*Versvázlat*).

A versalany olyan *bohócként*, *léghajósként*, azaz *mutatványosként* határozza meg önmagát, akinek elveszett legfőbb eszköze: az alkotás létrehozásához szükséges adekvát *nyelve*. „Dadogva szól”, vagy „motyog magában rettegve, hogy hamis / szavakkal közelít kortársaihoz”: „nem olvassa senki” (*Versvázlat*). Ezért nem valószínű, hogy művészetében valaha is bekövetkezhet, létrejöhet a megértés abszolút pillanata, amikor „eggyé lesz vers, olvasó, költő” (*Nevünk veszéjve*). Ehelyett rideg közöny és értetlenség („És már az sem valószínű, / hogy eme pitiáner ügyből / [nem vagy a fedőlapon, no és? . . .] / valamiféle botrány kerekedik.”, *Észrevételen eltűnés*), mi több, elutasítás és gúny irányul felé:

Tegyetek úgy, mintha mit se mondtam volna!

Vagy röhögjeteq rajtam, füttyöljeteq ki,
szánalom nélkül kérjeteq új mutatványost
vagy mindenre kész alakoskodót!

(*Hangya bohócának vigasztalódása*)

A *nyelvvesztés* („A derűt, a remény derűjét / vágytad és művelted, versem. / Virágok, madarak, égbe nyúló fák / voltak hűséges támogatóid.”, *A derű elvesztése*) a természeti léttér beszűkülésével és az érték fogalmának devalválódásával szinkron jelenség: „Most a tűz-vas valóság / alattomosan lándzsát döfött beléd” (*A derű elvesztése*), illetve „költ a gyalázat” (*Háborús ekránunk*). Az első versciklus (*Csapások földje*) e folyamat mikromozzanatait elénk táró versek sora: tapasztalati szinten az apokaliptikus valóság, művészi értelemben az elhallgatás motívumainak, illetve fokozatainak kifejeződése. A kertet a „csapások földje”, a teremtés tágasságát a háború múlt- és távlatromboló

hatása, az érdek nélküli szép beteljesülő pillanatait („Mint a tulipán éjjel . . .”, *Virágélet*) a dermesztő félelem („Dörömbölő zörgetések / Kés hegye vékonyomba . . .”, *Virágélet*), a derű hangvételt az elkeseredés és a gyűlölet hangja, a „sötétben áradó”, „sistergő” lé (*A derű elvesztése*), az alkotás egyszeri pillanatait a rombolás-pusztítás terjengős korszaka váltja fel. Ebben a közegben a hagyomány és a múlt is átértékelődik. A Kavafisznak íródott episztoła (*Kavafisznak szánt sorok 1993-ban*) az állandónak vélt múlt heroizmusát is szertefosztató metamorfózisról (átoknak, terhes örökségnek mutatkozik most meg az, ami dicsőséges hagyományként élt korábban) szóló helyzetjelentés, amely egyrészt a hősköltemények epikus szótárára, másrészt a haditudósítások érzéketlen ténszerűségére reflektál, s mintegy dokumentuma a város létszerűségének szembeszegülő líra elsikkadásának:

A jövőt illetően meg úgy vélekednek,
gyermeküket eztán majd úgy fogják nevelni,
hogy ama fényes és dicső múltból
csak elvéttve halljanak regéket, miegymást
a nyertes háborúkról, és semmit,
de semmit az ősi és hősi
erényekről, melyeket gyakorolniuk kell,
ha idegen fegyverek fegyvetik a várost.

(*Kavafisznak szánt sorok 1993-ban*)

De nincs jobb helyzetben *a túlélő* sem (a kötet második ciklusa), akit elhagytak a versbeszéddé formálható „álmok és képzelgések”, de a megrendültség versteremtő hitelessége is kiveszett hangjából, mintegy önnön visszáját képezve meg: „A festett könnyek lekoptak arcomról. / Az igaziak befelé folynak. / Hogy is várhatnám, hogy meghatódjatok!” (*Hangya bohócának vigasztalódása*). A mű többé nem fikció („könyvedséget sugárzó volt-nincs pillanatkép”, *Jegyezd csak le*), hanem testet öltött „tűz-vas” valóság, s mint olyan folytathatatlan, elvetélt:

A magyar költő ma keserű, bomlott
és csúfondáros verseket írkal,
magában vájkál vagy elrugaszkodik
elérhetetlen csillagképek iránt . . .

(*Versvázlat*)

A lírai én a világalkotás két ősi toposza, *ég és föld* között, ezek átmeneteként, kapcsolataként határozza meg, az eltávolodás folyamatában (ellenvers, versvázlat, töredék, dadogás, csúfondáros vers, bagatell) mind erőteljesebben és hangsúlyozottabban invokatív helyzetbe állított, megszólított, alkotójának ellenszegülő, önállósuló, ellenségessé változó verset („... a remény derűjét / vágytad és művelted, versem”, *A derű elvesztése*; „Gondollak-vers / Gondomvagy-vers . . .”, *A vers meg én*; „Miféle szerzet vagy te, versem?”, *Az elvetélt vers*). A ciklusokból kiemelt, kötetnyitó költemény [*Akárhogy csűrjük*] ezt az alaphangot emeli versszervező erővé: „a szó e világi” jelenség, amelyet a művészi átlényegítés (a vele való „vesződség”) „lendíthetne az égig”, de – eredeti létalapja és -terc beszűkülése következtében – „szárnyatlan” és „visszahuppan a földre”. A versértés önreflexív meghatározásával sem marad adós a költő. Ezek szerint a jellegzetesen Pap József-i költemény „testtelen szuverén” képződmény, „némán is vers” (*A vers meg én*).

A kerttől mint természetes létalapjától elvált és ezért lényegileg elvetélt költészet csak pillanatnyi/időleges *mutatvány*ként identifikálódhat („Megrészegülten / a fölemelkedéstől / oldozzuk dobáljuk / nehezekeinket”, *Léghajósok*), puszta *képzaléggé*, nem kertté (kertköltészetté), csak azt megközelítővé, annak hasonmásává, árnyékává válik. *A kert körül* című versciklus az egykori Pap-vers hangjait kísérel meg újfent életre kelteni, ám csak töredékes, mozzanatos, részleteiben fel-feléledő vállalkozás marad.

Pap József költészete műfaji szempontból is az egyszerűsödés, sőt a degradálódás irányát mutatja. Eltávolodva a lírai megszólalásmód hagyományos regisztereitől, eleinte az epikus beszédmód alakzatait „kapja fel”, majd a távlat és az elbeszélhetőség tágasságának hiánya következtében, a töredék- és vázlatképződés irányába tart, a *puszta kép* (pl. haiku) megvillantásának még járható útján túl a *paradoxon* (*Komoly történet*) és a *bagatellizálódás* (*Bagatellek*) szintjére ereszkedik, hogy végül a *limerik* badar világának vonzatkörébe kerülhessen. Pap József – művészségében és értékvilágában egyáltalán nem „megengedő” vagy „kérdéses” – költészetének szerveződése ezt az irányt sejteti. E folyamat feltárulásához idomul, mintegy teljessé teszi azt, a verseskötet képanyaga: Hangya András Bohóc-képének manipulatív kötetbe szerkesztése.

BENCE Erika